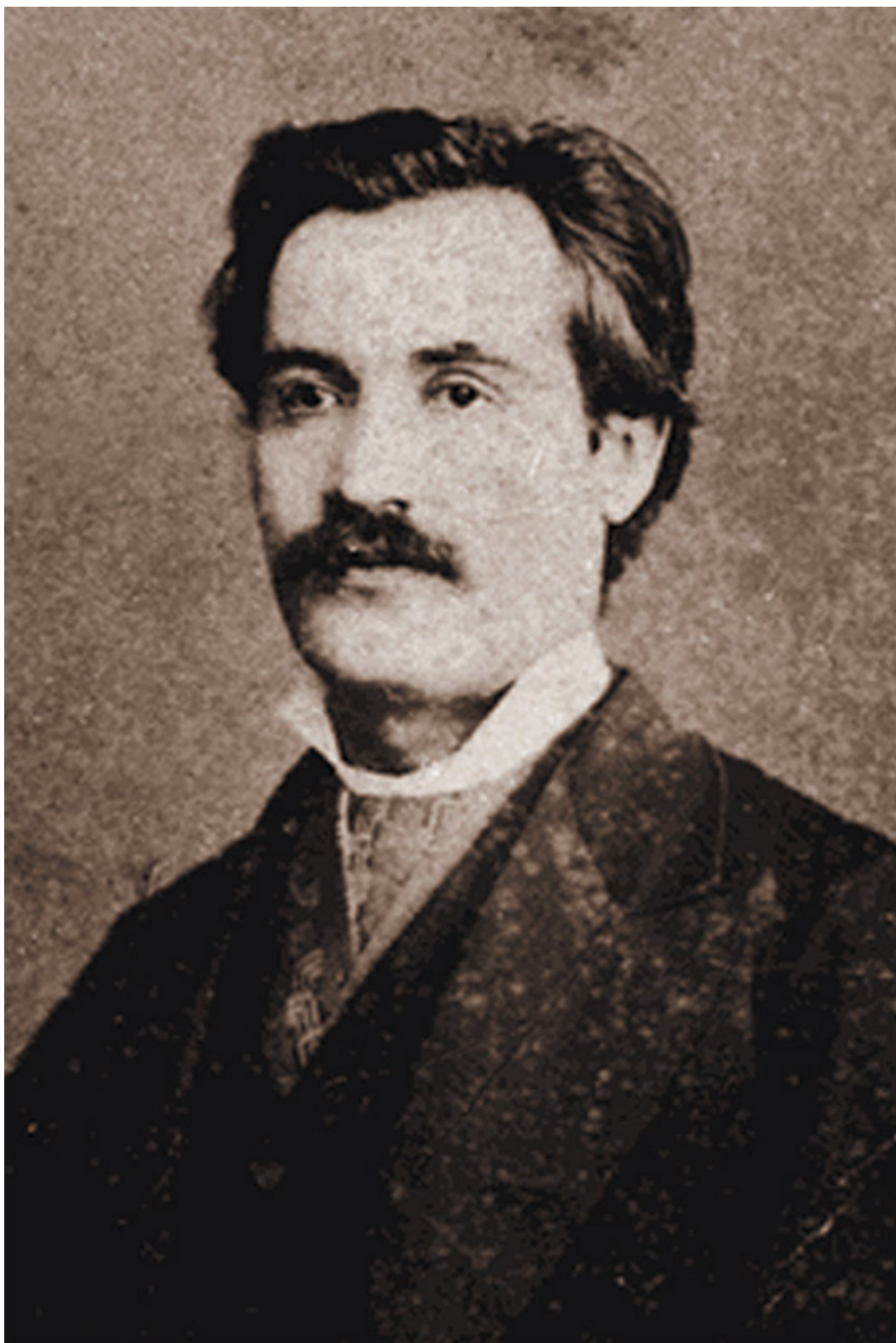

**ICOANE VECHI ȘI ICOANE NOUĂ –
de Mihai Eminescu [11, 13,
14, 18, 21 și 23 decembrie
1877]**

I.

ACTUALITATEA

Sociologia nu este până acum o știință, dar ea se întemeiază pe un axiom care e comun tuturor cunoștințelor omenești, că adică întâmplările concrete din viața unui popor sunt supuse unor legi fixe, cari lucrează în mod hotărât și inevitabil. Scriitori cari în privirea ideilor lor politice sunt foarte

înaintați au renunțat totuși de-a mai crede că statul și societatea sunt lucruri convenționale, răsărite din libera învoială reciprocă dintre cetățeni: nimeni afară de potaia de gazetari ignoranți nu mai poate susține că libertatea votului, întrunirile și parlamentele sunt temelia unui stat. De sunt acestea sau de nu sunt, statul trebuie să existe și e supus unor legi ale naturii, fixe, îndărătnice, neabătute în cruda lor consecință. Deosebirea este că în viața constituțională lupta pentru existență a grupurilor societății care știu puțină carte găsește răsunset, pe când în statul absolutist acea luptă e regulată prin o putere mult mai înaltă, a monarhului adică, al cărui interes este ca toate clasele să steie bine și ca lupta dintre ele să nu fie nimicitoare pentru vreuna.

Nimic nu arată mai mult că spiritul public nu e copt decât discuții asupra teoriilor constituționale. Această copilărie a spiritului nostru public se arată de la începutul dezvoltării noastre moderne, din zilele în care cei dintâi tineri rău sau deloc preparați s-au întors din Paris, unde, uimiți de efectele strălucite a unei vieți istorice de o mie și mai bine de ani și uitând că pădurea cea urieșească de averi, știință și industrie are un trecut foarte lung în urmă-i, au socotit a introduce aceeași stare la noi, introducând formulele scrise ale vieții publice de acolo. E o zicală veche că, de-ai sta să numeri foile din plăcintă, nu mai ajungi s-o mănânci. Drept că e așa, dar cu toate acestea acele foi există. Și dacă n-ar exista n-ar fi plăcintă. Asemănarea e cam vulgară, dar are meritul de a fi potrivită. Condițiile plăcintei noastre constituționale, a libertăților publice, de care radicalii se bucură atâta, sunt economice; temelia liberalismului adevărat este o clasă de mijloc care produce ceva, care, puind mâna pe o bucată de piatră, îi dă o valoare înzecită și însutită de cum o avea, care face din marmură statuă, din in pânzătură fină, din fier mașine, din lână postavuri. Este clasa noastră de mijloc în aceste condiții? Poate ea vorbi de interesele ei?

Clasa noastră de mijloc consistă din dascăli și din ceva mai rău, din avocați.

D. X bunăoară e plătit de stat ca să învețe pe studenții de la universitate limba română din punct de vedere filologic și istoria românilor, două obiecte pe cari nu le cunoaște deloc.

Să ne-nțelegem. Nu avem pretențiune ca profesorii noștri să fie genii. Departe griva de iepure. Dar, în împrejurări normale, acest domn ajuns din întâmplare profesor s-ar fi pus pe-nvățat carte și, fiindcă nu este cu totul tot mărginit, încât să aibă nevoie de a fi instalat într-un spital de nevolnici, ar fi ajuns să poată împărtăși studenților ceea ce au aflat alții, de ex. învățații străini, despre limba română, le-ar fi arătat calea bună și bătută de oameni mai cumiți, încât s-ar fi împlinit teoria unui pedagog francez, că un școlar poate învăța de la profesorul său mai mult decât știe acesta însuși. Atunci nu l-am fi auzit susținând pe d. X autenticitatea cronicei lui Hurul, autenticitatea unei scrieri care, pentru filologi elementari chiar, e o galimatie deplină și un falsificat greoi, pe care-l cunoști ca atare la cea dintâi vedere. Dar împrejurările nefiind normale d. X nu învață nimic, ci face politică. Drepturile imprescriptibile, libertatea alegerilor, responsabilitatea ministerială, suveranitatea poporului sunt cuvinte care se-nvață pe de rost într-un sfert de ceas și care-l ridică pe om la noi în țară, făcând de prisos orice muncă intelectuală. Căci natura comună nu muncește decât de silă. Silit de împrejurări normale, d. X ar fi devenit un profesor mediocru; nesilit de nimenea, se simte în sat fără câni și umblă cu mânilor în șolduri, lasă școala pustie și vine la București ca să-și facă mendrele și să-și deie o importanță pe care natura n-au voit să i-o deie.

Tot astfel e d. Y și bună parte din cumularzii universităților. Am luat profesori de universitate pentru că un institut înalt de cultură poate ilustra mai clar starea noastră de decadență. Și cine plătește oare pe acești domni din clasa de mijloc a căror mâni și inteligențe nu produc

valori de un ban roșu măcar? În linia din urmă munca țăranului care, ca dorobanț moare pe câmpul de război, ca muncitor se spetește plătind dări, pentru a ținea pe umerii lui o clasă de trântori netrebnici.

Ce să mai zicem de advocați?

Întorși din străinătate, ei nu și-au dat silința să-nvețe legile și datinile pământului, să codifice obiceiurile nației românești, ci au introdus pur și simplu codicele pe cari le învățaseră la Paris, ca și când poporul românesc a fost în trecut un popor de vite, fără legi, fără obiceiuri, fără nimic, și trebuia să i s-aducă toate celea de-a gata din cea mai renumită fabrică. Dar în genere advocații sunt inteligențele cele mai stricate din lume. Căci, într-adevăr, ce credințe poate avea un om care azi susține, mâine combate unul și-același lucru, un om a cărui meserie este să dovedească că negru-i alb și albu-i negru? Oricât de bună morișcă intelectuală ar avea, ea se strică cu vremea și devine incapabilă de a afla adevărul. De aceea cele mai multe din discuțiile Adunărilor au caracterul de cârciocuri și apucături advocățești, de căutare de noduri în papură, de vorbe înșirate și fire încurcate.

Acestea sunt elementele cărora legile noastre franțuzești le dau în stăpânire țara. Plebea de sus face politică, poporul de jos sărăcește și se stinge din zi în zi de mulțimea greutăților ce are de purtat pe umerii lui, de greul acestui aparat reprezentativ și administrativ care nu se potrivește deloc cu trebuințele lui simple și care formează numai mii de pretexte pentru înființare de posturi și paraposturi, de primari, notari și paranotari, toți aceștia plătiți cu bani peșin din munca lui, pe care trebuie să și-o vândă pe zeci de ani înainte pentru a susține netrebnicia statului român.

Ce caută aceste elemente nesănătoase în viața publică a statului? Ce caută acești oameni cari pe calea statului voiesc să câștige avere și onori, pe când statul nu este nicăieri

altceva decât organizarea cea mai simplă posibilă a nevoilor omenești? Ce sunt aceste păpuși cari doresc a trăi fără muncă, fără știință, fără avere moștenită, cumulând câte trei, patru însărcinări publice dintre cari n-ar putea să împlinescă nici pe una în deplină conștiință? Ce caută d. X profesor de universitate, care nu știe a scrie un șir de limbă românească, care n-are atâtea cunoștințe pozitive pe câte are un învățător de clase primare din țările vecine și care cu toate acestea pretinde a fi mare politic și om de stat?

Ce caută? Vom spune noi ce caută.

Legile noastre sunt străine; ele sunt făcute pentru un stadiu de evoluțiune socială care în Franța a fost, la noi n-a fost încă. Am făcut strane în biserica naționalității noastre neavând destui notabili pentru ele, am durat scaune care trebuiau umplute. Nefiind oameni vrednici, cari să constituie clasa de mijloc, le-au umplut caraghioșii și haimanalele, oamenii a căror muncă și inteligență nu plătește un ban roșu, stârpiturile, plebea intelectuală și morală. Arionii de tot soiul, oamenii cari riscă tot pentru că n-au ce pierde, tot ce-i mai de rând și mai înjosit în orașele poporului românesc, căci, din nefericire, poporul nostru stă pe muchia ce desparte trei civilizații deosebite: cea slavă, cea occidentală și cea asiatică și toate lepădăturile Orientului și Occidentului, grecești, jidovești, bulgărești, se grămădesc în orașele noastre, iar copiii acestor lepădături sunt liberalii noștri. Și, când lovește în ei, zic că lovești în tot ce-i românesc și că ești rău român.

Într-adevăr, d. Serurie, care a scris un volum de poezii „grecești”, d. Andrunopulos, care batjocorește armata noastră puind-o să joace la circ, d-nii C. A. Rosetti, Carada, Candiano, tot nume vechi de care foiește textul cronicelor României, sunt singurii români adevărați, iar noi țărani, mici și mari, căci, la urma urmelor tot țărani suntem, noi băștinașii din țările acestea suntem străini cari vindem țara cui ne dă mai mult pe ea.

Liberalii sunt smântâna și temeiul României, noi suntem niște rămășițe din vechile populațiuni autohtone, cari nu merită să fie băgate în seamă. De! iertați-ne, boieri, Arionești și Cărădești, că ni s-a părut și nouă biet că trăim în țara noastră mai avem de zis o vorbă. Iertați-ne pentru că nu băgasem de seamă că suntem în Bulgaria, iertați-ne apoi că n-am voit să ne batem pentru bieții greci și bulgari.

Nu vedeți că ne-am supus stăpânilor? Nu vedeți că ne-am trimis copiii la junghiere pentru că d. Anghelescu să poată culege lauri pe pielea lor? Ba au ajuns ca până și ciorò-horò, rumânaș de laie, alb ca pana corbului, să scoată gazetă, în care să ne batjocorească în toate zilele. Nu vă e destul, milostivi stăpâni?

Dar acum, de ne veți fi iertat sau nu, să stăm la vorbă gospodărească și să vă întrebăm ce poftiți d-voastră? Și, ca să știm că aveți dreptul de a pretinde, să întrebăm ce produceți? Arătați-ne în Adunările d-voastră pe reprezentanții capitaliilor și fabricelor mari, pe reprezentanții clasei de mijloc care să se deosebească de fabrica de mofturi ale „Telegrafului”, și ale „Românului” și de fabrica d-voastră de palavre din Dealul Mitropoliei! Căci nu credem să puteți cere ca noi să confundăm mătăsăriile de Lyon cu blagomaniile d-lui N. Ionescu, nici postavurile de Manchester cu istețiile d-lui Popovici-Ureche.

Ciudată țară într-adevăr! Pe cei mai mulți din acești domni statul i-au crescut, adică i-au hrănit prin internate, ca după aceea să-și câștige, printr-un meșteșug cinstit, pâinea de toate zilele. Dar statul a ajuns la un rezultat cu totul contrar. După ce acești domni și-au mântuit așa-numitele studii, vin iar la stat și cer să-i căpătuiască, adică să-i hrănească până la sfârșitul vieții. Dar nu-i numai atâta. Domnia lor vor să facă pe boierii. 3-4-500 de franci pe lună nu-i liniștesc și nu-i fac să se puie pe muncă pentru a deveni folositori nației de pe spinarea căreia trăiesc. Sunt născuți pentru lucruri mai înalte, pentru deputății, ministerii,

ambasade, catedre de universitate, scaune în Academie, tot lucruri mari la cari cinstiții lor părinți, care vindeau bragă și rahat cu apă rece sau umblau cu patrafirul și sfiștocul din casă-n casă, nici nu visaseră și nici n-aveau dreptul să viseze, căci nu dedese naștere unor feți-frumoși cu stele-n frunte, ci unor băieți groși la ceafă și târzii la minte, de rând, adesea foarte de rând.

Căci din două una. Sau acești oameni sunt toți genii, și prin „calitatea” muncii lor intelectuale merită locul pe care-l ocupă, sau, neproducând nici o valoare, nereprezentând nici un interes general decât pe al stomahului lor propriu, trebuie reîmpinși în întunerecul ce li se cuvine. Țărani? Nu sunt. Proprietari nu, învățați nici cât negrul sub unghie, fabricanți- numai de palavre, meseriași nu, breaslă cinstită n-au, ce sunt dar? Uzurpatori, demagogi, capete deșerte, leneși cari trăiesc din sudoarea poporului fără a o compensa prin nimic, ciocoi boieroși și fudui, mult mai înfumurați decât coborătorii din neamurile cele mai vechi ale țării. De acolo pizma cumplită pe care o nutresc aceste nulități pentru orice scânteie de merit adevărat și goana înverșunată asupra elementelor intelectuale sănătoase ale țării, pentru că, în momentul în care s-ar desmetici din beția lor [de] cuvinte, s-ar mântui cu domnia demagogilor.

Într-adevăr, cum li s-ar deschide oamenilor ochii când unul le-ar zice: „Ia stați oameni buni! Voi plătiți profesori cari nici vă învață copiii, nici carte știu; plătiți judecători nedreți și administratori cari vă fură, căci nici unuia dintr-înșii nu-i ajunge leafa. Și aceștia vă amețesc cu vorbe și vă îmbată cu apă rece. Apoi ei toți poruncesc, și nimeni n-ascultă. Nefiind stăpân care să-i ție în frâu, ei își fac mendrele și vă sărăcesc, creându-și locuri și locușoare, deputății, primării, comisii și multe altele pe care voi le plătiți peșin, pe când ei nu vă dau nimic, absolut nimic în schimb, ci din contră vă mai și dezbracă, după ce voi i-ați înțolit. N-ar fi mai bine ca să stăpânească cei ce n-au nevoie

de averile voastre, având pe ale lor proprii? Sau cel puțin oameni care, prin mintea lor bine așezată, vă plătesc ce voi cheltuiți cu dâșii?

De aceea alungați turma acestor netrebnici cari nu muncesc nimic și n-au nimic și vor să trăiască ca oamenii cei mai bogați, nu știu nimic și vreau să vă învețe copiii, și n-au destulă minte pentru a se economisi pe sine și voiesc [să] vă iconomisească pe voi toți”.

II. PARALÉLE ECONOMICE

Trebuie să admitem că între anii 1830 și 40 vor fi existat abuzuri și neajunsuri îndestule în țările noastre, pentru că neajunsurile se țin de natura lumii aceștia, încât oricând ne putem ruga, ca bătrânii, ca să nu dea Dumnezeu omului atâta necaz cât poate duce. În epoca aceea în care s-a născut Regulamentul și-au ivit capul și cele dintâi idei liberale și, ca totdeauna, relele de atunci au fost atribuite claselor stăpânitoare. Dacă mergea lumea rău, boierii erau de vină. Căci lipseau garanțiile, lipsea suveranitatea poporului, lipsea controlul, abuzurile erau la culme, toți furau și liberalii ziceau; Dați-ne nouă țara pe mână și veți vedea ce om face dintr-înșea, cerul pe pământ, nu altceva! Ca și acum, ei făgăduiau marea cu sarea, ca și acum cauza tuturor relelelor era că clasele privilegiate domneau, că dispuneau fără control de averile țării, că jupuiau lumea și-și făceau de cap.

Bun. S-au dus privilegiile. Astăzi națiunea controlează tot ce se face. Nu mai există abuzuri, nici hoții, suntem stăpâniți de legi absolut drepte, cari ne garantează toate libertățile ce sunt cu putință.

Să facem deci izvodul averilor noastre.

Avem în avere: Camere, consilii comunale și județene, primari, notari, avocați, profesori de universitate, academii etc. etc., toate plătite cu bani în numărătoare.

Avem la datorii: o jumătate de miliard de franci datorie publică, o scădere regulată atât a muncitorilor agricoli cât și a breslașilor, o despoiere mai neîndurată a țăranului, ba sărăcirea claselor de sus, produsă prin sărăcirea generală, iar negoț și meserii în mâni străine.

Am admis legiuiri străine? Ei bine, nu le-am admis pentru român, cu trebuințele căruia nu se potriveau, ci pentru elemente economice cu care se potriveau și cari știu a se folosi de dânsese. Am creat o atmosferă publică pentru plante exotice, de care planta autohtonă moare.

Căci azi avem cele mai înaintate instituții liberale. Control, suveranitatea poporului, codice franțuzești, consilii județene și comunale. Stăm mai bine pentru aceasta? Nu, de zece ori mai rău, căci instituțiile nouă nu se potriveau cu starea noastră de cultură, cu suma puterilor muncitoare de cari dispunem, cu calitatea muncii noastre, încât trebuie să le sleim pe acestea pentru a întreține aparatul costisitor și netrebnic al statului modern.

Suntem țărani, curată socoteală, și țăărănește ar fi trebuit să gospodărim. Țăranul, oricât se la rărunchi ar avea, bani n-are, și statul modern are nevoie de bani. Un pas pe care-l face deputatul în Cameră, o prostie care o zice, costă pe țară bani și banul e muncă. Un șir scris de un ajutor de ajutor de primar la sat costă bani și banul e muncă. O prelegere rea ținută la universitate costă bani și banul e muncă- în sfârșit banul este pretutindenea reprezentantul și tălmăcirea citeață a muncii, într-însul e sudoare și putere musculară și, precum arătătorul pe ceasornic spune la numărul cutare câte ceasuri au trecut, asemenea suma din buzunarul meu arată cât s-au muncit pentru mine în societatea omenească.

Dar va zice cineva: Ei și? Cu munca românului nu pot face stat constituțional cu libertate, egalitate, fraternitate și suveranitate? Franțujii sunt farmazoni de au putut-o face,- și noi să nu putem? Nu suntem noi oameni și nu putem să ne luăm

după dâșii? Adică ei să fie mai cu cap decât noi?

Adevărat. Franțuzul nu-i mai cu cap decât noi ... dar mai este un cusur la mijloc, care ne-mpiedică sau ar fi trebuit să ne-mpiedice.

Franțuzul ia o bucată de metal în preț de 50 de parale și-ți face din ea un ceasornic pe care ți-[l] vinde cu doi napoleoni; d-ta îi vinzi ocaua de lână cu un franc și el ți-o trimite înapoi sub formă de postav și-ți ia pe aceeași oca 20 de franci; franțuzul ia paie de orez, care nu-l țin nimica, și-ți împletește din el[e] o pălărie pe care nevasta dumitale dă trei sau patru napoleoni.

Nu-i mai cu cap, pentru că mintea nu se mănâncă cu lingura, ci o moștenește omul de la tată și de la mamă, încât un mocan poate fi tot atât de isteț și deschis la cap ca și un ceasornicar din Paris, numai vorba e că mocanul n-au deprins meșteșugul și de aceea câștigă într-un an cât câștigă meșterul din străinătate într-o zi.

De aceea însă meșterul din Paris are de unde plăti Camere, universități, teatre, biblioteci, ba chiar brânză de iepure, de ar avea poftă de dânsa, poate s-o aibă. Dar noi, popor de țărani, nu le putem toate acestea decât cu-ncetul, și unde franțuzul e cu dare de mână noi trebuie sa legăm paraua cu trei noduri, pentru că ceea ce un popor agricol nu are niciodată sunt banii. Căci ce se-ntâmplă într-adevăr?

Ai vândut ocaua de lână cu un frac, pe care-l ai în mână și-l poți da iar, dar ea, când ți-a venit înapoi, te ține nu unul, ci 20 de franci. Cu ce-mplinești cusurul de la unul până la 20, de unde mai iei încă 19?

Neapărat că din alte produse și nu din lână, deci din grâu. Dar grâul se produce cu osteneală multă și spor puțin. Spre a produce un fir de grâu [î]-ți trebuie o vară-ntreagă, și atunci încă atârnă de la ploaie și de la vânt de se va face sau nu, pe când meșterul străin au lucrat ocaua de lână și i-

au dat o valoare înzecită în câteva ceasuri. De acolo vine că țăranul trebuie să muncească o vară pentru a plăti un obiect de lux comandat din străinătate.

Calitatea muncii industriale e alta. Un zugrav face o icoană bună, o vinde și trăiește cu-ndestulare 10 ani de pe dânsa; un tăietor de lemne muncește zi cu zi și abia-și ține zilele de azi pe mâne. Și apoi ce deosebire între muncă și muncă! Unul muncește ușor și cu plăcere sufletească și câștigă mult, cellalt muncește din greu și câștigă puțin. Este vreo asemănare între unul și cellalt? Poate tăietorul de lemne, a căruia muncă prin calitatea ei prețuiește așa de puțin, să se măsoare vrodată cu zugravul?

Dar așa-i și nația. O nație care produce grâu poate trăi foarte bine, nu zicem ba, dar niciodată nu va putea să-și îngăduie luxul națiilor industriale înaintate.

Neapărat că nu trebuie să rămânem popor agricol, ci trebuie să devenim și noi nație industrială, măcar pentru trebuințele noastre; dar vezi că trebuie omul să-nvețe mai întâi carte și apoi să calce a popă, trebuie mai întâi să fii nație industrială și după aceea abia să ai legile și instituțiile națiilor industriale.

Să zicem, bunăoară, că cineva are un palat cât al lui Vodă, și venituri numai de pe un petec de cincizeci de pogoane. Va putea el să ducă trai de Domn, să ție slugi multe de pe petecul lui de moșie?

Și ce-i într-adevăr o nație agricolă pe lângă una industrială? Cât un răzaș, oricât de vrednic fie, pe lângă un boier cu 100 000 de pogoane într-un hotar. Poate să fie răzașul cât de isteț, cât de bun de gură și cât de harnic, să ducă traiul boierului tot nu-l țin curelele, pentru că de unde nu-i nici Dumnezeu nu poate lua. Acuma poate înțelege oricare om cu minte ce fel am putut introduce la noi instituțiile străinătății.

Păpușării, cari, ca păpușării chiar, sunt cumplit de scumpe pentru noi, căci de-a putere-a fi tot n-am putut face nimic.

Acuma, după ce am văzut că suveranitatea, libertatea, egalitatea și fraternitatea ne ține o jumătate de miliard datorie și optzeci de milioane de franci pe an, să vedem cât ne ținea pe noi, popor sărac, ocârmuire[a] jefuitoare a boierilor.

Douăzeci și vro două de milioane pentru amândouă țările cu două scaune domnești. Dar acești bani poate erau cheltuiți în zadar. Populația săracă și rău administrată poate că se stingea mai rău decât astăzi și la o vreme de foamete, Doamne păzește, mureau oamenii pe uliți?

Ia să vedem. Deschidem „Curierul românesc” de la 1840, no. de la 5 august, și citim următoarele:

În anii 1837. 38 și 39 s-au născut 139263, au murit 90207- Vă să zică în trei ani au fost 43993 de oameni spor în populație, sau țifără rătundă 50 000 numai în Muntenia; să punem pentru Moldova 40000, căci populația se-nmulțea acolo în același mod regulat ca și dincoace.

Dar populația se-nmulțește în pătrat, nu în progresiune aritmetică. Dacă ținea tot guvernul jefuitor al boierilor, astăzi aveam 8000000 de locuitori, pe când n-avem nici patru bune- din contra populația românească a țării noastre e azi mai mică decât la 1840.

Dar ce mai citim încă în „Curierul românesc”?

În magaziile de rezervă se află depuse în vreme de trei ani din urmă 4441106 chile porumb 299700 chile mei. Ce avem astăzi în magaziile noastre de rezervă? Tot pe atâtea chile de palavre liberale.

Dar ce mai citim încă?

Capitalul „cutiilor satelor” din Principate s-au văzut în

catagrafia din urmă la 2357483 lei.

Câți lei avem noi în cutiile satelor? Datorii cîtă frunză și iarbă, căci astăzi și comunele rurale sunt datoare cu câte 10-20000 de fr[anci], precum statul e dator cu cinci sute de milioane.

Dar boierii prădau și erau răi, zic liberalii. Haide să le facem pe plac și să zicem și noi că erau para focului și varga lui Dumnezeu; zicând-o, pe noi nu ne ține parale, iar liberalilor le facem o plăcere. Nu rămâne însă mai puțin sigur că populația se-mulțea, că ea, întâmplându-se ani răi, nu era espusă să moară de foame, că erau nunți și cumetrii multe și prohoade puține, încât și popa era mai câștigat, pentru că la nunți și cumetrii mai mult chef se face decât la prohoade, și toate erau cu spor, până și cărările, pentru că părintele când se-ntorcea de la vrun botez, în loc de a umbla pe una, umbla pe cinci.

Dar poate avem azi mai multe garanții de dreptate? la să vedem.

Stan găsește azi o pungă înainte de a fi pierdut-o Bran. Care-i urmarea judecătorească?

Se descopere lucrul și Stan mănâncă mai întâi bătaie de la primar și de la subprefect, apoi e închis preventiv, pierde zece zile de lucru, câte un franc, fac zece franci. Judecătorul de instrucție își pierde ziua cu dânsul, în loc de-a se ocupa c-un delict mai complicat, deci punem leafa lui zece franci, fac 20. Judecata tribunalului corecțional ține 10, fac 30. Stan e închis pe două luni de vară, câte un franc ziua fac 60, la un loc 90. Stan se întoarce acasă și-și găsește ogorul pârloagă și via părăgină, pierzând munca unei veri, fac zicem 100, la un loc 190. Stan găsește dările neplătite și-și angajează munca pe un an, ca să le plătească ș.a.m.d., c-un cuvânt: Stan e ruinat pe câțiva ani, pentru c-au găsit o pungă înainte de-a o fi pierdut Bran, bez bătaia

primarului și subprefectului pe deasupra.

Cum era înainte?

Bran pâra pe Stan la boier și-și primea punga îndărăt, iar Stan căpăta în schimbu pungii cinci bețe sănătoase, pe care le ținea minte, și-apoi se ducea să-și vadă de trebi. Scurt drept și ... gratis. Azi mănâncă două-trei bătăi și-și pierde și tot rostul.

Dar apoi îndeobște legi franțuzești ne-au trebuit nouă? Pentru împresurarea ce pătimește un loc despre megieși, pentru pescuirea unui iaz, pentru neîngăduirea la posesie, pentru a li se alege părțile, pentru un vad de moara ș. a. trebuiau legi franțuzești, în care să se vorbească despre „lapini”, trebuiau miile de avocați, miile de primari și ajutori de primari, notari, consilii și paraconsilii!

Asta e curată socoteală de mofluz.

Și ce avem în schimb? Poate o cultură mai mare?

De loc. Dacă cultura se judecă după scriitori, atunci vom trebui să constatăm, cu părere de rău, că Eliad și Asachi știau de zece ori mai multă carte decât d-nii C. A. Rosetti, Costinescu, Carada și Fundescu, că Anton Pann era un scriitor cu mai mult talent și mai de spirit decât o sută dintre ofticoșii cari fac astăzi „esprit” prin gazete, că singura comedie „Buna educație” a lui C. Bălăcescu, e mai originală decât toate scrierile d-lui V. A. Ureche la un loc; apoi să nu uităm că de generația aceea a urgisiților boieri se ține pleiada scriitorilor noștri celor mai buni: Alexandri, C. Negruzzi, Bolintineanu, Donici, Bălcescu ș. a., că oamenii știau o limbă frumoasă, vrednică și înțeleasă de opincă ca și de Vodă.

Apoi esista autoritate și ascultare. De zicea Vodă un cuvânt, era bun zis; iar azi...?

Azi poruncește cânelui, cânele pisicei, pisica șoarecelui, iar șoarecele de coadă își atârnă porunca.

Azi găsești prin sate ordine ministeriale cărora nu li se dă nici o urmă, deși d. primar au scris pe dânsule: „se va urma în conformitate cu ordinele d-lui ministru”. Azi se împlinesc ordinele numai când d. prefect sau subprefect voiesc să se răzbune asupra unui conservator.

Statul e azi mașina prin mijlocul căreia cei lași se răzbună asupra protivnicilor lor politici. Iată la ce hal am ajuns cu suveranitatea poporului, libertatea, egalitatea și fraternitatea.

Apoi bune sunt? Bune, numai au un cusur: Nu se potrivesc.

III. BĂTRÂNII ȘI TINERII

Cu greu pricepe o minte de rând că nu este în lumea aceasta nici o stare de lucruri și nici un adevăr social vecinic. Precum viața consistă din mișcare, așa și adevărul social, oglinda realității, este de-a pururea în mișcare. Ceea ce azi e adevărat, mâine e îndoielnic, și pe roata acestei lumi nu suie și coboară numai sorțile omenești, ci și ideile. În această curgere obștească a împrejurărilor și a oamenilor stă locul numai arta, adică, ciudat lucru, nu ceea ce e-n folosul oamenilor, ci ceea ce este, spre petrecerea lor.

Citim azi cu plăcere versurile bătrânului Omer, cu care petreceau odată neamurile de ciobani din Grecia, și imnele din Rig-Veda pe care păstorii Indiei le îndreptau luminei și puterilor naturei, pentru a le lăuda și a cere de la dânsule iarbă și turme de vite. Tot așa privim cu plăcere plăsmuirile celui mai mare poet pe care l-au purtat pământul nostru, plăsmuirile lui Shakespeare, și ne bucurăm de frumusețea lor atâta, ba poate mai mult încă decât contemporanii lui, și tot astfel privim statuetele lui Fidias și ale lui Praxiteles,

icoanele lui Rafael, și ascultăm muzica lui Plestrina. Tot astfel ne bucură portretul pe care-l face Grigorie Ureche Vornicul lui Ștefan Voievod cel Mare, încât simțim și azi plăcere citind ce vrednic și cu virtute român a fost Măria Sa.

Dar nu tot astfel sunt gândirile cari ating folosul oamenilor, bunul lor trai și petrecerea lor unul lângă altul fără a se prigoni și fără a-și amărî viața ei în de ei.

Introducând legile cele mai perfecte și mai frumoase într-o țară cu care nu se potrivesc, duci societatea de râpă, oricât de curat ți-ar fi cugetul și de bună inima. Și de ce asta? Pentru că- întorcându-ne la cărarea noastră bătută- orice nu-i icoană, ci viu, e organic și trebuie să te porți cu el ca și cu orice alt organism. Iar orice e organic se naște, crește se poate îmbolnăvi, se însănătoșează, moare chiar. Și, precum sunt deosebite soiuri de constituții, tot așa lecuirea se face într-altfel, și, pe când Stan se însănătoșează de o buruiană, Bran se îmbolnăvește de dânsa și mai rău. Cum numim însă pe aceia cari zic c-au descoperit o singură doftorie pentru toate boalele din lume, un leac fără greș, care, de ești nebun, te face cu minte, de-ai asurzit, te face s-auzi, în sfârșit, orice-ai avea, pecingine, chelie, ciupituri de vărsat, degerătură, perdea la ochi, durere de măsele, tot c-o alifie te unge și tot c-un praf te îndoapă? Pe un asemenea doftor l-am numi șarlatan.

Ce să zicem acum de doftorii poporului românesc, care la toate neajunsurile noastre tot c-un praf ne îndoapă, care cine știe de ce o fi bun? Da'-i șoseaua rea, încât ți se frânge caru-n drum? Libertate, egalitate și fraternitate și toate vor merge bine. Dar se îmulțesc datoriile publice? Libertate, egalitate și fraternitate dă oamenilor, și s-or plăti. Da'-i școala rea, da'nu știu profesorii carte, da' țăranul sărăcește, dar breslele dau înapoi, dar nu se face grâu, da'-i boală de vite? ... Libertate, egalitate și fraternitate, și toate or merge bine ca prin minune. Am arătat, într-un rând, că aceste prafuri și alifii ale liberalilor le-am luat de ni-i acru sufletul de ele

și tot rău. Or fi bune ele buruienile acestea pentru ceva, dar se vede ea nu pentru ceea ce ne lipsește tocmai nouă.

Să vedem acum cum au ajuns liberalii la rețeta lor, bună pentru toate boalele și pentru nici una. În veacul trecut au fost în țara franțuzească tărăboi mare pentru ca statul încăpuse prin risipa curții crăiești într-atâtea datorii încât se introdusesse monopol până și pentru vânzarea grâului. Ajunsesse cuțitul la os prin mulțimea dărilor și prin tot soiul de greutăți pe capul oamenilor, încât nu mai era chip decât să dai cu parul și, sau săi scapi, sau să mori, decât să duci așa viață.

La noi, Vodă Știrbei pleacă din domnie lăsând 16 milioane în visteria țării și 3 milioane în cutiile satelor. Nu se potrivește!

În Franța toate dările erau date în antrepriză, și antreprenorii storceau toate clasele societății, pentru a hrăni curtea cu trântorii ei. La noi, dările se strâneau mare parte de-a dreptul, iar Vodă era boier cu stare, care trăia de pe moșiile lui și nici nu făcea vrun lux de-acătărea. Iar nu se potrivește!

În Franța locurile de judecători și din armată se cumpărau cu bani, și dreptatea asemenea, la noi fiecare, după câtă carte învățase și minte avea, putea să ajungă alături cu coborătorii din neamurile cele mai vechi ale țării. Iar nu se potrivește!

În Franța nemulțumirea economică era la culme: căci fiecăruia îi trebuia mai mult decât avea. Luxul și modele istoveau averile cele mai mari. La noi boierul moștenea o blană de samur de [la] străbunu-său, un șal turcesc de la bunu-său, un antereu de citarea de la tată-său, având de gând să le lase toate și nepotu-sa ca să se fudulească și el cu dânsule și fiecare avea strânsură pentru iarnă și parale albe pentru zile negre; c-un cuvânt fiecare avea mai mult de câtu-i trebuia, căci pe atunci toată țara era „conservatoare”. Iar nu se

potrivește!

Oare ce făcuseră moșnegii ca să merite urgia liberalilor? Ce să facă? Ia pe cât [î]i ajunsesse și pe ei capul: biserici, mănăstiri, școli, spitale, fântâni, poduri, să li se pomenească și lor numele când va crește iarba de-asupra lor... și încă una, pe care mai că era s-o uităm. Mulți din ei au scos punga din buzunar și au trimis pe băieții ce li s-au părut mai isteți „înlăuntru”, ca să-nvețe carte, să se procopsească spre fericire neamului. Și-au crescut șerpi în sân cu alte cuvinte.

Căci acest tineret s-au fost dus într-o țară bolnavă în privirea vieții sociale. Clasele superioare putred de bogate au ajuns acolo la o rafinare de plăceri nemaipomenită în alte colțuri ale pământului, producerile sănătoase în literatură și artă făcuse loc picanteriilor de tot soiul, în sfârșit orișice era mai căutat decât apa limpede și răcoritoare de izvor. Apă ca parfum, apă cu zahăr, apă cu migdale, apă cu otravă, tot ce poftești, numai apă de izvor nu.

Acolo, în loc să-nvețe lucruri folositoare, adică cum se ară și se samănă mai cu spor, cum faci pe copii să priceapă mai bine cartea, cum se lecuiește o durere de stomah, cum se țese pânza și se toarce inul, cum se fac talpe trainice la cisme și alte lucruri folositoare de acest soi, s-au pus aproape toți pe politică, să afle adică și să descopere cum se fericesc neamurile și cum se pun la cale țările, adică au adunat multă învățătură din „Figaro”, „Petite République Française” și, cu capul gol și punga item, s-au întors rânduri- rânduri în țară, ca să ne puie la cale. Această tinerime veselă și ușoară trăiește în România și se trezește în Franța, trăiește într-o țară săracă și au deprins cu toate acestea obiceiurile bogatei clase de mijloc din Franța, are trebuințe de milionar și bani mai puțini decât cinstita breaslă a ciobotarilor din acele țări. Acest tineret, ce se caracterizează prin o rară lipsă de pietate față cu nestrămutata vrednicie a lucrurilor strămoșești, vorbind o păsărească coruptă în locul frumoasei

limbi a strămoșilor, măsurând oamenii și împrejurările cu capul lor strâmt și dezaprobând tot ce nu încapă în cele 75 dramuri de creier cu care i-a-nzestrat răutăcioasa natură, acest tineret, zic, a deprins artiile teatrelor de mahala din Paris și, înarmat cu această vastă știință, vine la noi cu pretenția de a trece de-a doua zi între deputați, miniștri, profesori de universitate, membri la Societatea Academică, și cum se mai cheamă acele mii de forme goale cu care se-mbracă bulgăria de la marginele Dunării!

Căci cei mai mulți din acești lăudați tineri sunt feciori de greci și bulgari așezați în această țară și au urmat întru romanizarea lor următorul recept: ia un băiat de bulgar, trimite-l la Paris și rezultatul chemic e un june „român”.

Pe la 1840, Eliad bătrânul, pe când încă nu se numea „Heliade-Rădulesco” adică pe când nu-l amețise încă atmosfera Parizului, scria marelui ban M. Ghica următoarele:

Sunt tată de familie, n-am unde să-mi cresc copii decât în aceste așezăminte (ale țării) pentru că, și de-aș avea mijloace a-i crește aiurea, gândul meu nu este ca să-i cresc străinește și ei apoi să trăiască românește; voi să fac din ei români și trebuie să știe cele românești, și legi și obiceiuri. Ticăloși au fost părinții și ticăloși fiii cari orbește s-au crescut pentru „alt veac” și pentru „alta țară” și au trăit apoi în „alt veac” și în „altă țară”.

În mod mai precis abia se poate arăta ce lipsește acelor indivizi pe cari geograficește, și pentru că ei o spun, îi numim români.

Le lipsește simțul „istoric”, ei se țin de nația românească prin împrejurarea că s-au născut pe cutare bucată de pământ, nu prin limbă, obiceiuri sau manieră de a vedea.

Astfel vin pătură după pătură în țara noastră, cu ideile cele mai ciudate, scoase din cafenelele franțuzești sau din scrierile lui Saint-Simon și alte altor scriitori ce nu erau

în toate mințile iar formele vieții noastre de astăzi au ieșit din aceste capete sucite cari cred că în lume poate exista adevăr absolut și că ce se potrivește în Franța se potrivește și la noi. Când au sosit la graniță, bătrânii-i așteptau cu masa-ntinsă și cu lumânări aprinse, habar n-aveau de ce-i așteaptă și de ce belea și-au adus pe cap. Bucuria lor că venise atâția băieți tobă de carte scoși ca din cutie și frumoși nevoie mare!

Dar ce să vezi? în loc să le sărute mânilor și să le mulțumească, ei se fac de către pădure și încep cu libertatea, egalitate, fraternitatea și suveranitatea, încât bătrânii-și pierd cu totul călindarul. Parcă se pornise morile de pe apa Siretului. Și le povesteau câte în lună și în soare, câți cai verzi pe pereți toți, c-un cuvânt câte prăpăstii toate. Cum să nu-i amețească? Cap de creștin era acela, unde se mai pomenise atâtea asupra lui? Apoi s-au pus pe iscodit porecle bătrânilor. Ba strigoi, ba baccele, ba ciocoi, ba retrograzi, ba câte altele toate, până ce au ajuns să le zică că nu sunt nici români, că numai d-lor, care știu pe Saint-Simon pe de rost, sunt români, iar bătrânii sunt altă mâncare. Vorba ceea: nu crede ceea ce vezi cu ochii, crede ceea ce-ți zic eu! Și, cu toate acestea, ei nu fuseseră decât tocmai numai români.

De aceea, la dreptul vorbind, nici nu pricepeau bine acuzarea ce li se făcea. Neam de neamul lor trăit în țară, nepricepând altă limbă decât cea românească, închinându-se în această limbă, vorbind cum se vorbește cu temei și sănătos, ei auzind-țiunile și-ționile, imperatoarele, redaptorele, admisibilile și propriamentele, au gândit în gândul lor: „De, frate, noi om fi fost proști. Noi socoteam că, dacă știm ceaslovul și psaltirea, cum se ară gospodărește un ogor, cum se cresc vite și cum se strâng banii, apoi știm multe. Da' ia auzi-i, că nu știm nici măcar românește”. Și, în loc să ia biciul din cui să le arate care li-i popa lor, au zis: „De, dragii moșului, așa o fi. N-om fi știind nici românește... Dar de acuma mult au fost, puțin au rămas, și în locul nostru voi veți stăpâni

lumea și veți orându-i-o cum vă va plăcea vouă". Și, luându-și ziua bună de la lume ca de la cel codru verde, s-au strecurat pe rând acolo unde nu le mai zice nimenea că au fost răi români, mai fericiți decât noi, cari am fost meniți să ajungem zilele acestea de ticăloșie, în care țara se înstrăinează pe zi ce merge în gândire și-n avutul ei, și când toți se fălesc de a fi români fără a mai fi. Uimitoarea putere a frazelor, împrejurarea că mulți dintre liberali erau chiar copii de-ai lor, cari așteptau numai ca ei să închidă ochii pentru ca să bată la tălpi averea moștenită, credința că cei ce venise tobă de carte ar fi mai folositori țării decât dâșii, patriotismul lor din totdeauna încercat și dovedit prin cinci veacuri de când au stătut stâlpi acestor țări, i-au făcut să tacă molcum și să se retragă din viața publică fără zgomot, fără opoziție, fără mânie. I-au tras liberalii pe sfoară, cum îi trăsese c-un veac și jumătate înainte fanariotul Mavrocordat. Acest domn șiret nu putea pune biruri grele pe țărani pentru că erau vecini și peste cîsla, care-i ajungea pentru plata dării către Poartă, prea puțin mai ieșea. Ce va fi fost vecinătatea aceea nu știm bine nici astăzi, dar, tocmai pentru că n-o știm, ni se pare că trebuie să fi fost o măsură luată de Domni, după vremi de mare turburare și de invazii, ca să statornicească oamenii, să nu umble din loc în loc cu bejănia. De-ar fi fost vrun rău pe capul oamenilor ne-o spuneau cronicarii, cari totdeauna revarsă cuvinte de mânie asupra orânduielelor ce asupreau norodul. Precum liberalii le ziceau boierilor „strigoi” și alte celea, asemenea le-au zis și domnul fanariot că sunt vânzători de sclavi, tirani etc. și le au luat ochii, încât ei s-au adunat și, cu mitropolitul în frunte, au ridicat vecinătatea și s-au legat cu jurământ că neam de neamul lor n-a mai înființa-o. Atât au și așteptat domnul.

Nemaifiind oameni boierești, erau a nimăruia și de a doua zi le-au pus biruri ce nu le mai avuse niciodată, biruri pe cari apoi le-au încincit și înzecit preste câțiva ani.

Și, ca și la începutul veacului trecut, urmările bune lor

credințe au fost cumplite. Bătrânii aveau gură de lup și inimă de miel; au venit liberalii cu gura de miel, plină de cuvinte amăgitoare, dar cu inima de lup. Ce-au făcut, vom vedea mai pe urmă.

IV. ILUSTRĂȚII ADMINISTRATIVE

Dacă i-au apucat liberalii pe boieri înainte, se-nțelege că opinia publică din țară s-au pornit asemenea asupra lor. Nu înțelegea nimenea atunci la noi, și abia acum au început să înțeleagă pe ici pe colea, că temeiul unui stat e munca, și nu legile. Nu înțelegea, asemenea, aproape nimeni că bogăția unui popor stă, nici în bani, ci iarăși în muncă.

Banul numai „reprezentează” munca, nu este ea însăși, și, aducând bani mulți cu ciubărul într-o țară în care munca lipsește, vei ajunge să plătești o zi de lucru c-un napoleon, o pereche de cisme cu cincii, și-ncolo tot povestea veche, adică tot sărac, dovadă țările cu mine de aur din America. Căci dintre cel ce câștigă 10 și cheltuiește 11 și cel ce câștigă 2 și cheltuiește 1, acest din urmă e cel bogat, iar cel dintâi e sărac. Apoi se mai răspândise încă o părere greșită, care era, ba mai este încă aproape generală, că țara noastră e cumplit de bogată și că poți cheltui din greu, ea tot o să aibă de unde plăti. Nu-nțelegea nimeni că bogăția nu este în aer sau în pământ, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele sau calitatea producției e proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de țară bogată.

Deci în țară săracă am voit să introducem de-a gata toate formele civilizației apusene.

Trebuiau școli. Prin ce le puteai înființa? După cum am spus, buruiana noastră de leac- prin muncă. Trebuia ca școalele puține, câte erau, să se ridice la cel mai înalt grad de dezvoltare cu putință, precum se și-ncepuse treaba în vremea în care d-nii Laurian, M. Cogălniceanu ș. a. nu erau decât simpli profesori de liceu. Pentru atâta treabă erau și buni.

Generația ce le-ar fi urmat ar fi făcut altele mai bune și mai multe și, în treizeci de ani câți sunt de atunci, aveam astăzi școli destul de multe și bune și o generație sănătoasă care ar ști să gândească limpede și cu temei și să-nșire două cuvinte potrivite pe hârtie.

Aceasta ar fi fost calea de dezvoltare prin muncă. Am luat calea contrară. Pe vechii profesori de liceu i-am prefăcut în profesori de universitate, deși nu se potriveau de loc, căci nu se ocupase toată viața c-un singur obiect, apoi am făcut o mulțime de școli secundare, pe cari le-am umplut cu care cum ne-au eșit înainte, apoi mii de școli primare, la numirea personalului cărora chiar de cap ne-am făcut. Afirmăm că sunt sute de învățători cari nu știu să despartă cuvintele unul de altul, nici să puie punct și virgulă unde trebuiește. Nu mai pomenim de sintaxă sau de ortografie, căci în privirea aceasta e vavilonie curată, și fiecare crede că poate scrie cum îi place.

Ne-au trebuit o administrație mai bună. Boierii- își procopseau vechilii de moșie făcându-i zapcii. Rău și fără cale, n-o tăgăduim, dar ce au făcut liberalii? Au numit pe orișicine, numai să fi știut a înnoda două slove, adică tot pe acei vechili, numai că le dădură dreptul de a juca pe autoritatea statului față cu foștii lor stăpâni. Ce treabă avea însă zapciul vechi? Să îngrijească ca oamenii să-și semene toți pământul, să depuie partea lor în coșarele de rezervă și, din când în când, îi mai scotea și la câte un drum a cărui facere o poruncise domnia.

Bun, rău- atâta treabă știa să facă.

Dar se mai potriveau ei cu noua stare de lucruri, cu cerințe mai mari? Cătu-i lumea și pământul nu. Căci, fiind astăzi omul liber de a nu ținea coșare de rezervă și de a nu-și semăna ogorul propriu, adică liber de a muri de foame cât i-o plăcea, subprefectul, care azi nu are o idee mai clară de ceea ce trebuie să facă decât predecesorul lui, nu mai are nici o

treabă, ci e curat un agent de corespondență între prefectură și primărie; iar prefectura este un birou de corespondență între minister și subprefecturi și, în linia din urmă, primăria e un birou de corespondență între autorități și particulari, o treabă pe care serviciul poștal [o] îndeplinește mai bine și mai repede. Afară de aceasta mai sunt încă ceva, agenți electorali față cu cei care-și vând votul.

Li s-au luat atribuțiunile simple pe cari le aveau zapcii vechi și li s-au dat altele, pe care nu le pricepeau deloc, căci administrația este o știință, iar subprefectul de azi nu știe mai mult decât a scrie neortografic și a încurca slovele tipărite pe hârtie fără a ști ce zice într-însele.

A administra? Dar întrebându-s-au vronul din geniile universale ale liberalismului ce va să zică a administra? Ce va să zică a privi bunăstarea populațiunii ca pe un lucru încredințat înțelepciunii și vegherii tale? Să gândești pentru cel ce nu gândește, să pui în cumpănă dările comunale, să le deschizi oamenilor ochii ca să nu puie dări peste dări, ba butucărit, ba stupărit, ba văcărit, ba câte comedii toate îi trec prin cap primarului pentru a stoarce și cea din urmă picătură de sânge din țăran!

Ce era mai firesc decât ca liberalii să se întrebe ce însemnează a administra. Îndată ce și-ar fi făcut această întrebare ar fi văzut ce lucru gingaș e administrația și cât e de necesar ca un subprefect să știe atâta carte cât și un profesor de administrație și de economie politică, și pe lângă aceasta îi trebuie și o deprindere cu locul în care trăiește, pentru a ști să aplice ceea ce știe.

Escepție făcând de țara noastră, administratorul pretutindenea e un adevărat părinte al populației rurale. El are să judece, când scade populația, de ce scade; când dă îndărăt producția, de ce dă; când e un drum de făcut, pe unde să-l facă; când e o școală de înființat, unde s-o așeze mai cu folos, și în sfârșit el e autoritatea care cu vorbă bună poate convinge pe

țăran că trebuie să aleagă de primar în sat pe cel mai harnic, mai de treabă și mai cuminte român, iar nu pe cel mai hărățagos, mai bun de gură și mai rău de treabă; el vede dacă notariul și învățătorul știu carte și dacă popa își vede de biserică ș.a.m.d.

Pentru sarcina de subprefect se cere atîta știință, atîta dezinteresare, atîta patriotism pe cât le poate avea numai un om cu multă și temeinică cultură. Cum că vor fi între cei de azi și oameni cumsecade admitem, dar, în orice caz, o cultură temeinică și o experiență lungă sunt o garanție mai mare decât nici o cultură și nici o experiență.

Dar fiindcă la aproape toate posturile din țară poate aspira oricare cenușer, de aceea fiecare care a-nvățat două buchii lasă plugul, cotul și calupul în știrea lui Dumnezeu și râvnește a se face roată la carul statului. Ș-au făcut ei, nu-i vorbă, mii de locuri în care să încapă, dar nu-i încape pe toți, încât acuma au de gând să mai scoată la maidan alt moft, decentralizarea și electivitatea funcționarilor publici, ca, cel puțin pe rînd, să încapă în pita lui Vodă; adică vor să creeze un guvern de zece ori mai scump, c-un personal de zece ori mai numeros și mai netrebnic decât cel de azi, care să se schimbe din trei în trei ani și să se sature toți, căci numai cu libertatea, egalitatea și fraternitatea sadea nu se cârlesc toate coatele rupte.

Dar să nu ne uităm vorba. Oameni cari nu știu bine scrie și citi în țara noastră sunt mulți și vor fi din ce în ce mai mulți. Toți au dreptul de-a fi funcționari ai statului sub diferite forme și toți aspiră ca măcar subprefecți să li dea Dumnezeu s-ajungă.

De acolo au interes ca liberalii să vie la guvernul central, pentru c-atunci se mătură țara de la [un] capăt pînă la altul, atunci e vremea ca un avocat fără pricini să se facă director de școală secundară, un altul primar de oraș, un al treilea revizor de școale, un al patrulea prefect. Dar, odată intrați

în pâne, ei au interes să fie mult guvernul liberal și, fiindcă acesta atârnă de Camere, deci de alegeri, ei se fac luntre și punte ca să-și scoată prietenii deputați. Dar prietenii în mare parte sunt sau ei înșiși arendași ai statului, sau rude cu arendași, sau antreprenori de lucrări publice, sau advocați de antreprenori, sau au procese cu statul, deci caută să fie aleși, ca să tremure miniștrii de dânșii și să le facă treburile. Băcanul, negustorul, preotul, cari nu știu istoriile astea, își dau votul, pentru că „libertatea” e în primejdie și mai ales pentru că liberalii promet totdeauna că nu se va mai plăti nici o dare; nici timbru n-are să mai fie în vremea lor, nici capitație, nici monopol de tutun, nici armată, nici dări pe băuturile spirtoase, ci numai posturi multe, în care să încapă toți, și Paștele Domnului, Paștele libertății de la un capăt al țării la altul.

Acuma, cumu-i omul, de se gândește mai întâi la sine, el nu vede legătura în care stau toate lucrurile cu munca și punga lui, nu vede că toți liberalii nu speculează decât să trăiască de la dânsul, pentru că n-au nimic și nu știu nimic, ci crede ce-i spun gazetele, cari ies ca ciupercile asupra alegerilor în tipografia jidovești, tipărite pe datorie, și astfel omul, besmeticit, alege cinstitele obraze propuse și se-njgheabă Camera liberală.

Acum adunătura de gheșeftari din Dealul Mitropoliei se pune să judece lumea. Mai întâi toți din guvernul trecut, fie miniștri, fie funcționari, au fost cel puțin hoți, stabilesc d-nia lor. De aceea, proces tuturorora, iar funcționarilor-destituire. Dacă unuia nu-i găsești nici măcar cusurul pe care-l are soarele și dacă are mai multă știință decum s-ar cere pentru serviciul lui, îi desființezi deocamdată postul pentru că trebuie făcute economii, apoi [î]l reînființezi când țara e iar bogată și-ți pui ciracul în locul găsit vacant, ca din întâmplare.

În predmetul alegerilor li se face primarilor cu ochiul de a protegia la muncile agricole pe cei ce țin cu guvernul, pe

ruștele miniștrilor și prefectilor, iar la ceilalți rechiziții și perchiziții și ordin verbal, ca nu cumva țăranul să le lucreze pe moșie. Pentru acest scop se desființează legea tocmelelor, pentru ca cei ce au dat bani țăranilor să n-aibă lucrători, iar cei ce n-au dat să-i angajeze cu te miri și mai nimica, cu înscrisuri pline de clauze penale, pe cari apoi tot subprefectul liberal le judecă în absența împricinatului țăran și-l condamnă să-i dea arendașului liberal până și cenușa din vatră.

Familii ultraliberale s-au deprins și cu treaba asta. Au tras la sorți să vadă, care dintre ei să fie „conservator”, și apoi acela face treaba celorlalți cându-s conservatori[i] la putere, iar restul roșu face trebile celui unul, când sunt liberalii la putere.

Și astfel mii de oameni râvnesc în țara aceasta să capete avere și onori pe calea statului sau cel puțin să trăiască de la dânsul.

Prin ideea curat negativă a libertății, care nu însemnează nicăieri alta decât ca să nu fiu oprit de a munci, adică de a produce bunuri reale, liberalii din România au ajuns la ideea pozitivă că libertatea trebuie să le dea și de mâncare și încălțăminte și lux și tot ce le pofteste inima, iar clasele muncitoare? ... Pe apa Sâmbetei mergă! Apres nous le déluge. Cât lumea n-avem să trăim, nu-i așa? Cât vom trăi, să ne curgă laptele-n păsat ... După aceea, bun e Dumnezeu și va avea grijă de clasele pe care le sărăcim și le stoarcem.

Acesta e liberalismul la noi în țară. Cei care nu sunt nimic, nu reprezintă nimic, nu au nimic formează o societate pe acții (un abonament la „Românul” sau la „Telegraf”), formează apoi comitete prin județe, un fel de filiale, cu liste exacte a domeniilor statului și-a funcțiilor existente, deschid jurnale în care arată „națiunii suverane” că libertatea e în pericol, amăgesc mulțimea, care totdeauna se luptă cu greutatea vieții, făcând-o să creadă că ei sunt mântuirea, fac alegerile

și-apoi, când ajung sus, ... țin-te bine.

De la un capăt al țării până la altul se corupe orice simțire curată, orice om onest. Ici unul e aruncat pe uliți cu o familie grea, pe care o ținea de pe o zi pe alta cu leafa lui, pentru ca să vadă pus în locu-i pe un om care știe tot atâta sau și mai puțin decât dânsul; dincolo un arendaș e dat afară de pe moșia statului, pentru că, deși are o avere întreagă băgată în semănături, n-a plătit la termen și un deputat vrea să ia moșia cu prețul jumătate și să se folosească și de semănăturile omului ... și tot așa în infinitum.

Conservatorii au încercat ani îndelungați de zile a cârpi o clădire a cărei temelie chiar e o mare greșală. Astfel i-am văzut că, înspăimântați de delapidările de bani publici, de plastografii liberale ș. a. au botezat crimele delictive, ca să vie înaintea tribunalelor, adică înaintea unor oameni cari avea conștiința greutății crimelor; au voit să reducă prefecturile, au redus primăriile la sate, pentru a putea controla mai de aproape pe primari, notari și perceptori, erau pe calea de-a înființa școli reale și de meserii, în care să intre progenitura acestei generații corupte și să-nvețe ceva cu care să se poată hrăni... Aș! De-a doua zi cum au venit liberalii, au suflat în ele și au dispărut ca și când n-ar fi fost de când lumea.

De câte ori le arăți toate isprăvile zic: „Apoi noi n-am fost decât foarte puțin la guvern”. Dar un palat zidit în zece ani se strică în două zile, d-nii mei, și dac-ați fost în stare să treceți într-o bună dimineață cu buretele preste toată dezvoltarea istorică a țărilor, cu cât mai mult veți izbuti întru aceasta, neavând de risipit decât reparaturile făcute cu greu de conservatori.

V. DIN ABECEDARUL ECONOMIC

De câte ori un creștin s-apucă la noi să scrie un rând ca să lumineze neamul- presa este lumina, după cum zic d-nia lor- de

atâtea ori pune mâna-n raft și scoate la iveală o carte nemțească sau una franțuzească și răsfoiește până ce găsește ce-i trebuie. Precum ni s-aduc toate d-a gata din străinătate și n-avem alt chin decât să băgăm mânilor în mânicele paltonului venit de la Viena și piciorul în cizma pariziană, fără a ne preocupa mai departe din câte elemente economice se compun lucrurile, tot astfel facem și cu cunoștințele; le luăm frumos din cărți străine, le așternem pe hârtie în limbă păsărească și facem ca negustorul care nu-și dă nici el seama de unde-i vine marfa, numai să se treacă. Chiar învățații noștri, când vor să polemizeze, polemizează cu citate. Cutare minune a străinătății, d. X sau Y, a vorbit cutare lucru, deci trebuie să fie neapărat adevărat și să se potrivească, pentru că au ieșit dintr-o minunată morișcă de creier.

Să fie d. X sănătos, împreună cu toată casa, dar de se potrivește, e altă căciulă!

La gazetarii români, mai ales la cei liberali, lucrul e și mai simplu. Își pune mai întâi degetul în gură și vede câte „cuvinte” îi vin în minte. La chemarea aceasta se deschide dicționarul nepaginat al capului, compus din prea puține file, pe care stau scrise libertate, egalitate, fraternitate, legalitate, suveranitate și alte cuvinte tot cu atâta cuprins material și după aceea le-nșiră, mai puind pe la soroace și câte un Ștefan sau Mihai Viteazul, din buzunările cărora scoteam ce ne poștește inima.

Bietul Ștefan Voievod! El știa să facă fărâme pe turci, tătari, leși și unguri, știa nițică slavonească, avuse[se] mai multe rânduri de neveste, bea bine la vin vechi de Cotnar și din când în când tăia capul vreunui boier sau nasul vrunei prinț tătăresc. Apoi descăleca târguri de-a lungul râurilor, dăruia panțirilor și dărăbanilor locuri bune pentru pășunarea hergheliilor de cai moldovenești, a turmelor de oi și de vite albe, făcea mănăstiri și biserici, și apoi iar bătea turcii, și iar descăleca târguri și iar se-nsura, până ce și-au închis ochii în cetate la Suceava și l-au îngropat cu cinste

la mănăstirea Putnei. Ce-și bătea el capul cu idei cum le au d-alde gaze-tari de-ai noștri, ce știa el de subțietura de minte din vremea de astăzi?

Până la fanarioți n-am avut cod, un semn că nici trebuia'. Ce-i drept și ce-i strâmb știa fiecare din obiceiul pământului și judecată multă nu se-ncăpea. Țară săracă, stăpânire puțină, biruri mai de loc, cară cu două oiști, să se poată înjuga boii la venirea tătarilor și dintr-o parte și dintr-alta, după cum l-apuca pe om vremea pe cale de munte, case de vălătuci acoperite cu paie, pentru a li se da foc la călcarea dușmanului, ba se da foc ierbei și se-veninau fântânele, pentru ca să moară dușmanii de flămângiune și de secetă, iar oamenii se trăgeau la munte și lăsau câmpul limpede în urma lor, până ce venea Vodă de-i amăgea pe dușmani prin glas de buciume în văi și prin codri, și-apoi vai de capul lor!

Îi mersese vestea voievodului românesc și moldovenilor că nu sunt deprinși a sta pe saltea turcește, ci sunt totdeauna gata de război, oameni vârtoși, cari nu știa multă carte dar au multă minte sănătoasă; averi mari iar n-au, dar nici săraci nu sunt.

Și tot astfel au fost până-n vremea noastră, până la Regulament, cea dântâi legiuire importantă și plăsmuită. Românii au fost popor de ciobani și, dacă voiește cineva o dovadă anatomică despre aceasta, care să se potrivească pe deplin cu teoria lui Darwin, n-are decât să se uite la picioarele și la mâinile lui. El are mâini și picioare mici, pe când națiile cari muncesc mult au mâni mari și picioare mari.

De acolo multele tipuri frumoase ce se găsesc în părțile unde ai noștri n-au avut amestec cu nimenea, de-acolo cumiția românului, care ca cioban au avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuși, de acolo limba spornică și plină de figuri, de acolo simțimântul adânc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo povești, cântece, legende, c-un cuvânt de acolo un popor plin

de originalitate și de-o feciorească putere formată prin o muncă plăcută, fără trudă, de acolo însă și nepăsarea lui pentru forme de civilizație care nu i se lipsesc de suflet și n-au răsărit din inima lui.

Au venit grecii, și-au domnit o sută de ani. Când au ieșit din țară, nici urmă n-a mai rămas prin sate. Parc-ai fost trecut cu buretele peste kolakiile și bizantinismul acestor damblagii. Poporul nostru au rămas nepăsător la reformele grecești, rusești, franțuzești, și nu-și dă nici azi bucurosi copiii la școală, pentru că simte ce soi de școli avem.

Ci înainte acest sentiment de sănătoasă barbarie era predominant.

Radu Vodă cel Mare adusesse în țară pe sf. Nifon patriarhul, ca să ne puie la cale. Se-ntreba și el ce-o mai fi și civilizația și voia s-o vadă cu ochii. Dar sfântul, venind, începu să dea sfaturi pentru schimbarea legilor și obiceiurilor, pentru introducerea paragrafelor ș. a., încât Vodă-i zise într-o zi; „Ia slăbește-ne, popo, că ne strici obiceiurile”. Sfânt, nesfânt, vedea el pe cine nu-l văzuse de nu pleca în țara cui l-au fost avut!

Acesta-i sentimentul oricărui popor sănătos căruia-i propui să-i altoiești ramuri străine pe când el e dispus a-și produce ramurile sale proprii și frunzele sale proprii încet și în mod firesc. Un asemenea popor însă își impune feliul lui de a fi și vecinilor. Ce ar zice liberalii de la noi dacă le-am spune că, pe când ei introduc istorii franțuzești în instituții, limbă și datine, tot pe atunci în Rusia de amiază se introduc pe zi ce merge datinele românești printre malorosieni, care au îndrăgit feliul de a fi al românului?

Dar aici se ivește totodată întrebarea: cui i-au putut veni în minte de a introduce toate formele costisitoare de cultură ale apusului într-o țară agricolizată, abia pe la anul 1830? Sigur că numai oameni cari nu-și cunoșteau țara deloc.

Oare crezut-au reformatorii că lucrurile acestea nu vor ținea bani? Și, dacă știau că vor ținea, n-au știut de unde, cum și cine îi va plăti? Nu știa absolut nimenea cum stat, armată, biserică, cultură, c-un cuvânt tot ce e comun al nației, se plătește numai și numai din prisosul gospodăriei private, cumcă din acel prisos se hrănesc toate formele civilizației și că, dacă istovești pre acesta, atunci începi a mânca însuși capitalul de muncă al oamenilor, condițiile existenței lor private, și-i ucizi economic, deci trupește și sufletește?

Apoi de ce muncește omul? Ca să aibă el din ce trăi. Dacă ascultă vioara sau petrece sărbătorile, cheltuiește prisosul timpului și banilor lui, nu însă ceea ce-i trebuie pentru ca să-și ție sufletul lui și-al copiilor.

Dar puterea fizică a unui om e restrânsă, căci natura n-au făcut calculul că această putere va avea de hrănit din prisosul ei liberali, advocați, pierde-vară și alte soiuri de paraziți, ci i-au dat fiecăruia atâta putere ca să se poată ține bine și să mai puie și ceva la o parte, pentru ca mâine să poată reîncepe munca cu mijloace mai multe. Va să zică prisosul pe care muncitorul îl poate pune la dispoziția civilizației și a junilor crescuți la Paris e foarte mic. Dar ce le pasă d-lor de aceasta! Liberi nu sunt de a sărăci lumea?

Dl. C. A. Rosetti, în cuvântul său de la circ, vorbea cu dispreț despre calitatea cea mai bună care o aveau boierii. „Țara?”- întreba d-lui- „40 de boieri mari, 40 de boieri mici, iată țara pe când eram eu tânăr”. Ținem seamă de aceste cuvinte. Țara n- avea pe umerele ei decât 80 de oameni, încât la 30 000 de suflete venea un boier, și încă și acela cu trebuințe foarte mici; adică 80 de oameni cari îmblau cu zilele în palmă și țineau neatârnarea țării prin isteție și adesea prin sacrificiul persoanei sau al averii lor, adică compensau pe deplin munca socială care-i purta.

Astăzi avem zeci de mii de liberali cari nici îmblă cu zilele-n palmă, pentru că nici turc, nici leah, nici ungur nu caută

să-i taie, nici de vrun duh așa de subțire nu se bucură, nici compensează prin ceva muncă socială, pe care o istovesc din rădăcini, mâncând chiar condițiile de existență a claselor producătoare, nu prisosul lor.

Moțul din Ardeal e un negustor foarte cuminte, lui nu-i trebuie la negoț nici un fel de samsar, nici chiar banul. El face ciubere și donițe, trece în Țara ungurească și nu se mai încurcă, ci le schimbă de-a dreptul pe ... grâu. Atâtea donițe de grâu pe o doniță de lemn, atâtea ciubere de grâu pe un ciubăr de lemn.

Dacă am face și noi socoteala moțului din Ardeal am zice: Atâtea mii de chile de grâu ne ține o chilă de fraze liberale, atâtea chile ne țin mărfurile importate din străinătate, atâtea chile ne țin tinerii ce-și pierd vremea prin străini, atâtea mii de chile ne ține Constituția, atâtea ne țin legile franțuzești, cu un cuvânt toate liberalismurile.

Prisoasele economiilor individuale constituiesc o sumă certă. dacă vei hrăni cu ele câteva mii de stârpituri liberale, de unde îți mai rămân condițiile pentru întreținerea unei culturi sănătoase și temeinice? Două sute de nebuni mănâncă desigur mai mult decât un singur înțelept.

Deci abecedarul nostru economic zice:

Natura i-a dat omului putere mărginită, socotită numai pentru a se ținea pe sine și familia.

El produce ceva mai mult decât consumă. În acest „ceva” mai mult, în acest prisos sunt cuprinse: întâi ceea ce-i trebuie pentru a reproduce, va să zică condițiile muncii de mâni, și încolo un prea mic prisos, care-l poate pune la dispoziția societății sub formă de dare. Din acest prea mic prisos al gospodăriei producătorului trăiește toată civilizația națională.

Dacă hrănim cu acest prisos străinătatea de idei, de

instituții și de forme lipsite de cuprins al căror complex liberalii au apucat a-l numi „tot ce este românesc”, atunci nu ne mai rămâne nimic pentru ceea ce este într-adevăr românesc, pentru cultura națională în adevăratul înțeles al cuvântului.

VI. FRAZĂ ȘI ADEVĂR

Nimic n-ar părea mai natural decât ca oamenii să ia lucrurile așa cum sunt și să nu caute în nouri ceea ce-i dinaintea nasului lor.

Cu toate acestea tocmai calea contrară urmează.

Înainte de-a da exemple din țară dăm unul din străinătate.

Socialistul Bebel, în foaia sa „Volksstaat”, anul 1873, spune următorul lucru: „Sau există Dumnezeu, și-atunci suntem trași pe sfoară, sau nu există, și-atunci putem face ce-om pofti”. Fraza întoarsă nu va fi nici mai clară și mai cuprinzătoare de cum e. Să zicem: „Sau nu există Dumnezeu, și-atunci suntem trași pe sfoară, sau există și-atunci putem face ce-om pofti”. Tot astfel sunt toate frazele radicalismului. Oricum le-ai întoarce, cuprinsul lor nu s-adaogă, pentru că nu-l au; ba adesea contrariul lor coprinde mai mult adevăr decât ele înșile. „Luminează-te și vei fi”. Poate contrariul e adevărat. „Fii și te vei lumina!”. Căci o existență lungă și sigură va avea drept fruct al ei cunoștința, adică lumina. Tot așa-i și cu „Voiește și vei putea!” „Să poți, și-atunci vei și voi”, căci omul vrea ceea ce poate, iar când vrea ceea ce nu poate nu-i în toate mințile.

Dar, fie cum o fi, cu vorbe nu-l încălzești pe nimenea și vorbe rămân toate abstracțiunile și, cu cât mai abstracte sunt, cu atât sunt curată vorbă de clacă.

Dar cu asemenea cultură din gazete au început reformatorii noștri. Căci nu mai este îndoială că n-au învățat mai nimic de la străini decât să vorbească subțire, să se îmbrace subțire și să puie lumea la cale cu fraze. Cultura frazelor o puteau

învăța bine din gazetele străine.

Oamenii scot acolo gazete în toate zilele și neavând ce spune, abstracțiunile le vin foarte bine la-ndemână, căci prin mijlocul lor poți scrie coale întregi fără să spui nimic. Să nu ne înșelăm. Beția de cuvinte din gazetele românești e numai întrecerea beției de cuvinte din cele străine. Mai puțin culți, deci având mai puține de împărtășit decât străinii, gazetarii noștri au și mai multă nevoie de gură decât de cap, dar și în străinătate lucrează în mare parte gura, fără ca crierii să știe mult despre aceasta. Ci în străinătate în genere nu prea iau oamenii gazetele în serios întrucât s-atinge de partea lor intențională. Se știe că sunt făcute

pentru a trezi patimele societății și a crea în public atmosfera ce-i trebuiește guvernului sau adversarilor săi spre a inaugura suirea unora și coborârea altora; în sfârșit presa nu-i cu mult mai mult decât o fabrică de fraze cu care fățarnicie omenească îmbracă interese străine de interesul adevărat al poporului.

Căci ce este statul și ce scop are el? Nu din carte- aievea.

Iasă cineva pe uliță sau la câmp și va vedea îndată ce e. Colo unul vinde, altul cumpără, unul croiește, altul coase, un al treilea bate fier[ul] până-i cald, la câmp se ară, se samănă, se seceră, colo meliță cânipa, țes, tund oi și numai în zi de sărbătoare stau mânille și lucrează crierul. Atunci se folosește omul de prisosul liber al unei vieți de muncă, merge la biserică, după aceea la horă, în sfârșit săptămâna toată e a stomahului, sărbătoarea e a creierului și a inimii.

Materia vieții de stat e munca, scopul munci bunul trai, averea, deci acestea sunt esențiale. De aceea se și vede care e răul cel mai mare: sărăcia.

Sărăcia e izvorul a aproape tuturor relelor din lume; boala, darul beției, furtișagul, zavistuirea bunurilor altuia, traiul rău în familie, lipsa de credință, răutatea, aproape toate

sunt câştigate sau prin sărăcie proprie sau, atavistic, prin sărăcia strămoşilor.

Sărăcia trebuie luată în înţelesul ei adevărat. Sărac e cel ce se simte sărac, căruia îi trebuie neapărat mai mult decât are.

Că este așa ne e dovadă suma de cuvinte cari însemnează relele morale prin cuvinte împrumutate sărăciei și boalei. Mișel, altă dată însemna sărac, azi înseamnă lipsă de calități morale. Tot astfel, „misérable” francez și „elend” german. Odată voievozii românești dăruiau prin hrisoave pe „mișei” în înţelesul lor, astăzi mișei în înţelesul nostru stăpânesc toată țara de la un capăt la altul.

Calitățile morale ale unui popor atârnă- abstrăgând de climă și de rasă- de la starea sa economică. Blândețea caracteristică a poporului românesc dovedește că în trecut el a trăit economiceste mulțămît, c-au avut ce-i trebuia.

Deci condiția civilizației statului este civilizația economică. A introduce formele unei civilizații străine fără ca să existe corelativul ei economic e curat muncă zădarnică.

Dar așa au făcut liberalii noștri.

În loc de a-și arunca privirile la răul esențial ai societății s-au ținut de relele accidentale și fără însemnătate.

În veacul nostru se-nmulțeau trebuințele, deci trebuia îmulțită producția și brațele producătoare. Din contră am urmat.

Numărul producătorilor, cari în țara noastră sunt absolut numai țărani, dă îndărăt, deci e supus la o trudă mult mai mare decât poate purta; și se-nmulțesc- cine? Cei cari precupețesc munca lui în țară și în afară și clasele parazite. La țară putrezesc grânele omului nevândute, în oraș plătești pâinea cu prețul cu care se vinde la Viena sau la Paris. Căci firul de grâu trece prin douăzeci de mâni de la producător

până la consumator și pe această cale se scumpește, pentru că cele douăzeci de mâni corespund cu cinci zeci de guri cari, având a trăi de pe dânsul, produc o scumpete artificială.

Va să zică, îmulțindu-se trebuințele, trebuiau îmulțite izvoarele producțiunii și nu samsarlâcul, căci la urma urmelor tot negoțul nu e decât un soi de samsarlâc între consumator și producător, un fel de manipulare care scumpește articolele. În această manipulare nația agricolă totdeauna pierde, pentru că produsele ei sunt uniforme în privirea valorii și, dacă constituiesc o trebuință generală, nu e mai puțin adevărat că sunt cel mai general articol de producțiune, adică acela care se face pretutindenea.

Pe când nația agricolă plătește atât transportul cât și vama și câștigul comerciantului la cumpărătura unui articol industrial, tot în aceeași vreme vamă, transport și câștigul comerciantului se scad din prețul cu care nația agricolă își vinde produsele, va să zică ea păgubește dublu în toate tranzacțiile ei, la vânzarea produselor ei, la cumpărătura celor străine. Apoi e cumplit de mare diferența între valori. Încărcând 500 de vagoane cu grâu capeți în schimb o jumătate de vagon de obiecte de lux. C-un cuvânt nația agricolă e expusă de-a fi exploataată de vecinul industrial, ba de-a pierde pe zi ce merge clasele sale de manufacturieri, cari, neputând concura cu fabrica, devin proletare.

Dovada cea mai buna pe continent e chiar popurul nostru. Samsarlâcul care mijlocește schimbul între produsele noastre și cele străine încape pe zi ce merge în mâinile străinătății. Oameni bătrâni n-ar avea decât să asemăneze fizionomia de azi a Bucureștilor cu aceea pe care o avea înainte de cincizeci de ani. Nu-i vorbă, nu erau așa de străluciți Bucureștii pe atunci, dar erau românești; azi ...? Ce să mai zicem de Iași și, în genere, de orașele Moldovei?

Toate împrejurările acestea însă nu se schimbă prin fraze, ba nici măcar prin școli profesionale. Căci profesiile lipsesc,

pentru că lipsesc condițiile lor de existență.

Dar aceste împrejurări nu se schimbă nici prin legi civile, cari regulează modul în care are a se face tranzacțiunea X între indivizii A și B; nu se schimbă prin axioma că toți oamenii sunt liberi prin drept înăscut și imprescriptibil, nici prin regula căci toți sunt născuți egali, mici prin participarea tuturor la afacerile guvernării.

Evul mediu avea o formă pentru păstrarea fiecărei ramuri de producțiune, și-aceasta era autonomia breslelor și îngrădirea lor față cu orice agresiune de din afară. La noi evul mediu au ținut până mai ieri-alaltăieri, și mulți bătrâni vor fi ținând minte epoca în care un străin nu putea fi breslaș. Nu mai pomenim că pricinele dintre breslași se hotărau la staroste și se întăreau numai de Vodă; nu mai pomenim apoi că instituția au fost atât de puternică încât împărăția, totdeauna foarte diplomată, a Austriei și-au introdus consulatele în țară sub numele și forma de „stărostii de breaslă”.

Deci salus re[publicae] summa lex esto. Puțin ne pasă pe baza căror principii metafizico-constituționale s-ar fi putut realiza bunul trai al claselor României, destul că avem dovadă că pe valea liberalismului mergem tocmai demprotivă.

Căci statul are nevoie de clase puternice, și liberalismul le-au adus la sapă de lemn. Înainte de 30-40 de ani aveam o clasă puternică de țărani, nu bogată, dar cuprinsă, și începuturile unei clase de mijloc.

Azi țăranul scade pe zi ce merge, proprietarul, ale cărui interese sunt identice cu ale țăranului, asemenea, bresle nu mai avem, negoțul încape pe mâini străine încât, mâine să vrem să vindem ce avem, găsim cumpărători străini chiar în țară și am putea să ne luăm lucrurile în spinare și să emigrăm la America. Chiar ar fi bine să ne luăm de pe acuma o bucată de loc în Mexico, în care să pornim cu toate ale noastre, când nu vom mai avea nimic în România.

Să nu ne facem iluzii. Prin atârănarea noastră economică am ajuns ca toate guvernele, spună ele ce or pofti, să atârne mai mult ori mai puțin de înrâuriri străine. Nu doar c-ar sta în relații cu consulii, această acuzare ar fi prea gravă pentru ca s-o facem cuiva. Ne înnegram unii pe alții- vorbesc de naturile mai nobile, fie ele în orice parte, nu de stârpituri- ne înnegram, zic, unii pe alții, pentru că simțim că starea poporului românesc e nesuferită și că ne-am încurcat rău. Dar în această încurcătură vina istorică și blestemul urmașilor să cază asupra celor ce-au făptuit tot răul, asupra liberalilor de orice nuanță, care au format cadre goale, în care au intrat tot gunoiul societății, au creat guvern reprezentativ pentru ca să-l împle oameni ce abia știu a îndruga două cuvinte, au făcut ca clasa de mijloc, în loc de a căuta să muncească și să înflorească, să se azvârle toată asupra puterii statului, ca să domnească.

Răul esențial au fost că se-mulțeau trebuințele fără a se înmulți producția sau fără a se urca în mod considerabil valoarea ei; inegalitatea claselor și nelibertatea, apoi neparticiparea la guvernul țării erau rele cu totul neesențiale.

Dați-mi statul cel mai absolutist în care oamenii să fie sănătoși și avuți, îl prefer statului celui mai liber în care oamenii vor fi mizeri și bolnavi. Mai mult încă, în statul absolutist, compus din oameni bogați și sănătoși, aceștia vor fi mai liberi, mai egali, decât în statul cu legile cele mai liberale, dar cu oameni mizeri. Căci omul are pe atâta libertate și egalitate pe câtă avere are. Iar cel sărac e totdeauna sclav și totdeauna neegal cu cel ce stă deasupra lui.

MIHAI EMINESCU

OPERA POLITICA

1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880

TIMPUL

EDIȚIE CRITICĂ ÎNTEMEIATĂ DE P E R P E S S I C I U S

EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Coordonator DIMITRIE VATAMANIUC
Editura Academiei RSR, 1980
Vol X

Mihai-Eminescu.Ro